

LÄRARES TANKAR OM PROJEKTET

DU ÄGER DITT LIV

– VAD VILL DU MED DITT LIV?

Lena Nilsson

Rapport i
korthet

Färgelanda är en kommun med cirka 7000 invånare belägen i södra Dalsland, cirka tre mil norr om Uddevalla och lika långt nordväst om Vänersborg. Enligt kommun- och landstingsdatabasen KOLADA var endast 51,6 procent av eleverna i årskurs 9 gymnasiebehöriga till yrkesprogram 2015. Senare har resultaten närmat sig riksgenomsnittet på cirka 85 procent men ligger ändå ungefär 10 procent under snittet.

Den låga andelen gymnasiebehöriga tillsammans med en upplevelse bland personal som arbetar med barn och unga av att många ungdomar saknar framtidstro ligger till grund för ett stort engagemang att vända utvecklingen. Det resulterade 2016 i pilotprojektet *Du äger ditt liv – vad vill du med ditt liv? Ungdomars tankar om livet, skolan och framtiden* med syfte att lyssna till ungdomarnas röster om framtiden för att sedan kunna hjälpa dem att ”hitta sin inre motivation för att arbeta för att nå sina drömmar” (Erlandsson m fl 2017, s 4). Initiativtagare till projektet var cheferna för kommunens sektorer Barn och utbildning respektive Vård och omsorg. Det genomfördes sedan av tre personer: en representant från IFO (Individ och familjeomsorg inom socialtjänsten), skolans socialpedagog samt en representant från Hälsokällan (en resursgrupp för hälsofrämjande arbete). Poängen med konstellationen var att den utgjordes av andra än de lärare som elever vanligen träffar.

Databasen KOLADA visar att barn och unga i Färgelanda upplever större trygghet i skolan än riksgenomsnittet, men en lägre andel av eleverna är alltså behöriga till gymnasiets nationella program. Utgångspunkten för projektet *Du äger ditt liv* och andra satsningar för Färgelandas barn och unga är oro för vad skolmisslyckanden kan innebära. Föreliggande rapport behandlar en fortsättning på pilotprojektet med samma namn. Inledningsvis ges en mycket kort översikt över hur skolmisslyckanden

FÖRFATTARE

Lena Nilsson är docent i pedagogik och lektor i pedagogik med inriktning mot hälsofrämjande arbete vid Högskolan Väst. Lena forskar om och undervisar i olika former av samverkan kring barns och ungdomars hälsa, lärande och skolutveckling. Hennes övergripande forskningsintresse är olika aktörers delaktighet och lärande vid verksamhetsutveckling. Lena deltar i nationella nätverk för utveckling av interaktiv forskning och samverkansforskning och är medredaktör för antologin *Samverkansforskning – att främja barns och ungas välfärd*. Hon har också undervisat vid lärarprogrammet vid Uppsala universitet.

hänger samman med ohälsa av olika slag samt över aktuell forskning om elevers framgång i skolan. Som en övergång till den aktuella delen av projektet ges därefter en sammanfattning av pilotprojektet. Därpå följer rapportens huvudinnehåll med en redogörelse av den senare delen av *Du äger ditt liv* och tillhörande slutsatser.

INNEHÅLL

Bakgrund	4
Ökande psykisk ohälsa och skolans uppdrag.....	4
Du äger ditt liv 2016 – ett pilotprojekt.....	4
Metod	7
Samverkansforskning.....	7
Val av litteratur.....	7
Genomförande	9
Uppstart.....	9
Forskningscirklar.....	9
Färgelandas berättelse.....	13
Åter till forskningsfrågorna.....	15
Diskussion och slutsatser	17
En berättelse om framtidstro.....	18
Referenser	19

BAKGRUND

Ökande psykisk ohälsa och skolans uppdrag

Att psykisk ohälsa och stress ökar bland barn och unga är ett nationellt bekymmer (Folkhälsomyndigheten 2016) med många olika orsaksfaktorer. Psykisk ohälsa leder bland annat till ökad risk för framtida ohälsa och utanförskap, men omfattande forskning visar att behörighet till gymnasiet är en stark skyddsfaktor mot utanförskap och psykosociala problem i framtiden (SKL 2013). Utbildning generellt är den främsta stödjande faktorn för framtida hälsa och delaktighet i samhället.

Även skolmisslyckanden har många olika bakgrundsfaktorer:

Skolmisslyckanden är ett komplext fenomen som samvarierar med elevens socioekonomiska och kulturella bakgrund, hur utbildningssystemet utformas och det sätt på vilket skolorna organiseras. Skolmisslyckanden på individnivå bör ses som en process vars tidiga tecken är bristande motivation och engagemang, senare ökande skolfrånvaro och kan sluta i ett eventuellt skolavhopp (Henriksson 2016, s 7).

Det ingår i skolans uppdrag att forma undervisningen efter varje barns förutsättningar och behov:

Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter (Skolverket 2017, s 11).

Läroplanen poängterar samarbete med hemmen och betonar att skolan har ett särskilt ansvar för elever som har svårigheter att nå målen, det vill säga ett kompensatoriskt uppdrag (Skolverket 2017). En av de viktigaste faktorerna för alla elevers framgång är att stärka det sociala kapitalet i skolan. Det kan förbättra elevers självkänsla och bygga tillit och nätverk (Persson & Persson 2016), vilket stöds av såväl generella teorier om socialt kapital som av teorier om relationer mellan skolan och samhället (Dewey 1916/1997, Dahlberg m fl 2014). Persson och Persson (2016) tecknar en dyst

bild av skolan där fler tester och tydligare mål medför mer administration. De ser utvecklingen som panikreaktioner på kritiken mot sjunkande resultat i internationella jämförelser och förespråkar istället mer tid för undervisning och mer pedagogiskt ledarskap. Att mätningarna bygger på en instrumentell kunskapssyn och fokuserar på resultat i matematik, NO och läsfärdigheter som är förhållandevis lätta att mäta gör för övrigt att exempelvis värdegrundsmål som demokrati och förståelse för politiska samband definieras bort.

Att betona socialt kapital som en framgångsfaktor för goda skolresultat stöds av ett resonemang om skolans funktion i samhället av Dahlberg m fl (2014). Dessa författare skriver visserligen om förskolan men resonemanget är tillämpligt även på grundskolan: Skolan är en öppen plats där man ska leva sin barndom tillsammans med andra människor. Skolan ska fungera som samhällets komplement till familjen där barnens kompetens kan tillvaratas och utvecklas. Detta sätt att se på barn innebär att se *barnets möjligheter*, det ”rika” barnet, istället för att fokusera på brister och se det ”fattiga” barnet.

Du äger ditt liv 2016 – ett pilotprojekt

Syftet med pilotprojektet *Du äger ditt liv* var att inhämta kunskap och kunna motivera varje elev att med hjälp av skolan använda sitt eget agentskap för att själv forma sitt liv. Projektet påbörjades hösten 2016 och ambitionen var att lyssna till ungdomar och stödja dem i upptäckandet av sina egna röster och möjligheter. Projektgruppen samtalade med 145 ungdomar i åldern 12 till 14 år och fick ta del av deras tankar om vardagen i skolan och på fritiden och om framtida yrken. Eleverna fick delta i tre träffar där den första var en helklassträff som handlade om yrkesdrömmar. Övningen syftade till att väcka nyfikenhet och funderingar över yrkesval. Vid den andra träffen genomfördes fokusgruppsintervjuer med möjlighet till skriftliga svar på känsliga frågor. Vid den tredje träffen presenterades resultatet av intervjuerna i form av elevernas drömyrken. Ett hjälpmedel vid träffarna var en hatt där man fick dra lappar med yrken och vid den tredje träffen användes citat från tidigare samtal om yrken (Erlandsson m fl 2017).

Hur som helst har de drömmar och tankar om framtiden. De drömmer om fred, rättvisa och olika aspekter av hållbarhet, om att resa och att träffa artister eller Barack Obama.

Pilotprojektet redovisas i rapporten *Du äger ditt liv* (Erlandsson m fl 2017). Där används ett salutogent perspektiv där *känslan av sammanhang* med meningsfullhet, begriplighet och hanterbarhet utgör hälsofrämjande faktorer (Antonovsky 1991). För att ge en referensram till motivation och framgång i skolarbetet använder Erlandsson m fl (2017) forskning om lärande, undervisningspraktiker och skolan som kunskapsarena och social arena (Granström 2012, Wede 2012, Minten & Kornhall 2013, Öhrn & Holm 2014).

Ungdomars drömmar och berättelser

Rapporten *Du äger ditt liv* (Erlandsson m fl 2017) handlar om Färgelandas ungdomar, eller om dessa elever i årskurs 6 kanske hellre bör kallas barn. Hur som helst har de drömmar och tankar om framtiden. De drömmer om fred, rättvisa och olika aspekter av hållbarhet, om att resa och att träffa artister eller Barack Obama. Men även mer konkret i stort och smått:

En klätterställning men det blev ett plåttak.

Göra något roligt på fredagarna.

Att bli rik och kunna köpa coola bilar.

Gratis smörgåsar i skolans café.

Att vissa lärare kunde utvecklas.

Varierad pedagogik och gemensamma arrangemang för att få bättre skolklimat.

Alla har drömmar om framtida yrken, antingen efter kvalificerad utbildning eller i pappas företag direkt efter gymnasiet. Yrkesdrömmarna är nära eller längre bort – att ta över jordbruket eller arbeta med skog, jakt och fiske, att bli biodlare, busschaufför eller grävmaskinist och att utbilda sig till polis, läkare eller astrofysiker. Om skolan säger de flesta att den är viktig och de förväntas kämpa där för att få ett bra vuxenliv. Men några uttrycker att skolan inte är så viktig. De menar att deras fritidsintressen kan leda till bra jobb, inom jakt och fiske, svetsning och bygg eller spelutveckling. Forskning bekräftar att fritiden är viktig, där skapas nätverk och förmåga att klara saker, att tro på att det finns möjligheter. Det är också viktigt med tid för återhämtning, långa resor till skolan kan vara en riskfaktor.

Ungdomar har alltså olika sätt att se på skolan, men oavsett är den en arena där man ska positionera sig. Wede (2012) menar att skolan kan förstås som ett växthus där bildning är fokus, en trappa som en förberedelse för arbete och vidare studier, en fritidsgård där man umgås med sina vänner eller ett fängelse där man är tvingad att vara. Elevernas förhållningssätt till skolan och deras inställning till framtid och yrke visar att det är viktigt att skolan kan fungera som både trappa och fritidsgård.

Såväl elevers individuella förutsättningar som föräldrars utbildningsbakgrund, skolsystemets förmåga att stödja alla elever och det omgivande samhällets sociala klimat påverkar ungdomars inställning till framtida studier och förväntningar på livet. Läroplanen betonar entreprenörskap och individens ansvar för sin

utbildning, vilket stämmer väl överens med idén bakom *Du äger ditt liv*. Ungdomstiden förväntas innebära mer ansvar men också att pröva, testa och överskrida. Ungdomar förväntas ha en blick för framtiden, att kalkylera och iscensätta den, vilket skapar ödesdigra ögonblick. Talet om valmöjligheter kan skapa en press som i sin tur kan skapa en antiskolhållning, då man kan inte förlora ett slag som man inte har gett sig in i (Öhrn & Holm 2014).

Skolan – en kunskapsarena och en sociala arena

Lärande sker i samspel med andra ungdomar och vuxna. Det är viktigt att ribban är på rätt nivå. Genom samarbete kan kamrater stödja varandra och bidra till lärande och ökat självförtroende. Citaten nedan (Erlandsson m fl 2017) illustrerar olika aspekter av hur eleverna uttalar sig om skolan:

... när vi gör det vi ska göra och när det är lugnt och vi förstår och allting går bra!

Läraren är oerhört betydelsefull:

Både lärare och elever behövs för att lyckas... Om läraren är snäll och rolig, då bryr man sig mer och gör mer hemma. Vet man att läraren bryr sig kan det vara roligare att gå till den lektionen. Eleverna blir mer engagerade om det är bra och engagerade lärare... har man en bra lärare vill man komma i tid och få bra betyg och så... har man inte en bra lärare så funkalar det inte!

Ovanstående ger en positiv bild, men vissa ämnen är svåra och ibland uttrycker ungdomarna att de inte får den hjälp de behöver eller inte förstår när läraren förklarar. Några elever pekar på ett dilemma:

När man går i skolan brukar det inte vara så populärt, men sen när man kan utbilda sig och få ett bra jobb, du vet, då är det bra och sen när man blir vuxen, då blir man cool!

Eleverna behöver trygghet och tillåtas att göra fel. Det är viktigt att läraren kan coacha så att eleverna känner att de lyckas, ibland i enrum mellan lärare och elev:

... har någon gjort fel så säger läraren inte det inför alla andra... och om man hamnar efter kan man berätta det i förtroende för läraren och den berättar inte det för alla andra... man ska kunna prata med läraren!

Det är viktigt att som elev känna förtroende, att man kan lita på lärare och att de förstår att man är ledsen ibland. Variation och praktiska moment är bra för tilliten. Sent på dagen, när det är högljutt och dåligt med luft, är det inte alltid bra. Då kan det vara enklare att vara skolmotståndare för att hantera sin oro för misslyckanden.

I klassrummet och i kamratgrupper skapas normer kring lärande. Kamraters påverkan och det sociala spelet avgör om plugg och ansträngning är tillåtet. Man kan bli en god förebild och ses som smart och hjälpsam. Men med en antiskolhållning ses lärande som nördigt och man vill hellre positionera sig på en social arena än på en kunskapsarena. Vissa elever har gått runt det genom att ingå "avtal" med lärare om att visa sina skolansträngningar utan att kamraterna märker det (Erlandsson m fl 2017).

METOD

Samverkansforskning

Ungefär samtidigt som pilotprojektet slutfördes påbörjades ett arbete för att göra projektet till en fortlöpande aktivitet med samtal med alla årskurs 6-elever och användning av resultaten under sjuan till nian. Ett avtal slöts mellan Barn och utbildningssektorn i Färgelanda kommun och den barn- och ungdomsvetenskapliga forskningsmiljön (BUV) vid Högskolan Väst om forskning i samverkan för att undersöka möjligheterna att komma vidare. Finansiärer för denna samverkansforskning är, förutom BUV, Högskolans centrum för hållbar utveckling samt Länsförsäkringar.

Syftet med samverkansprojektet är att studera lärares samtal om framtiden med de elever som deltar i *Du äger ditt liv*-projektet. Målet med samtalen var att ingjuta en framtidstro i ungdomarna, att motivera dem till studier samt att bidra till att de i högre grad ser sig själva som presumtiva högskolestuderande, oavsett kön och kulturell och social bakgrund. I förlängningen är därmed målet att samtalen ska bidra till att de söker högre utbildning (ur projektplanen från september 2017).

Samverkansforskning innebär dialog mellan forskare och en samverkanspart där man gemensamt formulerar forskningsfrågor med ambitionen att både generera ett användbart forskningsmaterial och utveckla verksamheten. Det kräver tid, gärna flera år. Enligt projektplanen från september 2017 skulle lärarnas samtal med elever kring synen på deras framtid, möjligheter och drömmar följas. Arbetssättet planerades vara forskningscirkel där lärare (och annan personal som medverkar i samtalen) skulle träffas i grupper cirka en gång per månad från oktober 2017 till april/maj 2018. Forskningscirkel fungerar som studiecirkel, men har sin utgångspunkt i en kombination av forskning och deltagarnas vardagsfarenhet (Persson 2012). Pedagogiska händelser kan analyseras och sättas i ett sammanhang för att utveckla den egna praktiken. Tillsammans läses relevant forskning inom intresseområdet.

Temat för forskningscirkelarna skulle vara lärarnas tolkningar av ungdomarnas tankar, drömmar och förhållningssätt till skola, studier och framtid samt hur lärarna väljer att arbeta med dessa tolkningar i formandet av strategier för att motivera ungdomarna i deras lärande. Forskaren skulle sedan sammanställa och

tillsammans med deltagarna i forskningscirkelarna analysera samtalen. Resultaten förväntades kunna ligga till grund för utvecklingen av en modell för att höja elevers framtidstro och studiemotivation. I projektplanen föreslogs preliminära forskningsfrågor:

- Hur kan ungdomarnas tankar om dessa frågor tolkas?
- Hur kan vi använda detta för att förbättra vår undervisning och kommunens stöd till ungdomar?
- Hur kan deras motivation och framtidstro ökas?

Svaren på frågorna är också av generell intresse eftersom de visar hur ungdomar i glesbygd med en generell låg utbildningsnivå ser på framtida arbetsmöjligheter och studier. Vilka utvecklingsmöjligheter ger det för glesbygdskommuner?

Val av litteratur

I projektet har vi arbetat med forskningscirkel i modifierad form. Vi har inte träffats så många gånger, så lång tid och så ofta som Perssons modell (2012) förespråkar. Vi har dock läst, ställt oss frågor och reflekterat så väl i cirkelarna som via mejl. Den litteratur vi valde var *Att lyckas i skolan* (Öhrn & Holm 2014), som utgjorde teoretisk referensram för rapporten *Du äger ditt liv*, och *Att återerövra framtiden* (Vallström 2011), en titel som inspirerade de deltagande lärarna.

Utöver forskningscirkelarna har jag som forskare samtalat med annan personal i skolan och med kommunens ledningsgrupp för skolan vid ett tillfälle. I samband med terminsstarten i augusti 2018 deltog alla kommunens lärare för årskurs 1–6 i en samling där jag presenterade det arbete som gjorts. Deltagarna samtalade i grupper och förde anteckningar som jag fått ta del av.

Innehållet i denna rapport ansvarar jag som forskare för. Samtalen vid träffarna återges som kommenterade berättelser. Analysen och diskussionen påbörjades tillsammans med deltagarna, men avsnitten har sedan utvecklats i skrivprocessen. Såväl deltagande lärare som rektorer och utbildningschef har läst och kommenterat texten.

Senare blev det klart att den grupp som faktiskt skulle utgöra forskningscirkelarna var fem lärare från årskurs 6 i olika skolor samt en socialpedagog och en studie- och yrkesvägledare.

GENOMFÖRANDE

Uppstart

Vid ett första möte i slutet av november 2017 fick jag träffa en handfull lärare från årskurs 7. För dem var det en nyhet att de förväntades delta i tre projektmöten som mentorer för sjuorna. De visste inte heller att de skulle delta i forskningscirklar. På nyheten följde därför några minuter av intensiv planering: Hur skulle träffarna med eleverna organiseras? Vilka av lärarna skulle vara med vid vilket tillfälle? Efter en stund kom de fram till att det skulle få lösas senare, när jag inte var där. Resultatet blev att det hölls tre träffar med sjuorna under december månad. Under den första återknöt socialpedagogen till vad som hände under pilotprojektet ett år tidigare. De två följande träffarna ansvarade studie- och yrkesvägledaren respektive personal från ungdomsmottagningen för. Syftet med alla tre träffarna var att prata yrke, framtid och utveckling som en fortsättning på pilotprojektet som eleverna deltagit i när de gick i sexan.

Under vårt möte talade vi istället om vad samverkansforskning är eller kan vara. Lärarnas tankar kretsade kring att det skulle bli svårt att undersöka pilotprojektets effekter. Alla var dock positiva till att projektet skulle fortsätta, även om de gärna hade haft med det i läsårsplaneringen i augusti. Nu var det så mycket annat, särskilt som flera av dem deltog i olika lärarlyft såsom matte- och läskyft.

De insatser som redan hade genomförts var i form av punktinsatser till eleverna. Är det tillräckligt för att åstadkomma önskvärda förändringar? Ligger ansvaret för elevernas låga motivation hos eleverna själva? Vilket stöd tror lärarna att eleverna behöver och hur kan det ges? Vilket stöd behöver lärare för att de ska kunna arbeta med att vända elevernas inställning?

Forskningscirklar

Senare blev det klart att den grupp som faktiskt skulle utgöra forskningscirkelarna var fem lärare från årskurs 6 i olika skolor samt en socialpedagog och en studie- och yrkesvägledare. Missförståndet ledde till att cirkeln startade senare än planerat. Tillsammans kom vi överens om ett möte per månad under februari, mars, april och maj samt en redovisning för all personal i juni 2018, vilken senare flyttades till augusti varefter samverkansprojektet avslutades.

Att lyckas i skolan

Vid den första träffen pratades det inledningsvis om lärares arbetssituation med långa arbetsdagar. Alla var dock eniga om att *Du äger ditt liv*-projektet borde följas upp mer och dokumenteras. Det vore intressant att undersöka hur man tappar lusten till skolarbetet, tyckte de. Att följa eleverna så att man vet när man måste sätta in resurser. Pilotprojektet var litet, men det har fortsatt och följts upp spontant, till exempel av en vikarie som pratade om dessa frågor. Men det ansågs ganska meningslöst med denna begränsade insats, intensiv vid några tillfällen. Att väcka framtidstro kräver mer tid och engagemang. Hur ska en bra uppföljning göras? Studie- och yrkesvägledaren sa sig ha använt metoden från pilotprojektet igen, och eleverna kom ihåg och det var bra:

Det är bra när samma sak återkommer, det ger igenkänning och trygghet. Men även om det är samma frågor är det aldrig "samma barn", det har hänt saker med dem och de har kommit på nya tankar. Arbetet med yrken återkommer i 8:an. I samhällskunskap jobbar man också med yrken och man kan jobba med yrken i historia. En del killar vill bli fotbollssproffs – lärarna försöker argumentera för att de måste kunna ekonomi och läsa och förstå ett kontrakt. Om man skadar sig, det kan ju hända, kan det vara bra att kunna något mer.

Eleverna hade haft besök av olika yrkesföreträdare som pilot, polis och brandman och föräldrar och mor-/

farföräldrar hade berättat om sina yrken, men ingen pratade särskilt mycket om det. Pojkars yrkestankar handlar om att bli bilmekaniker, snickare, bönder och chaufförer. Även flickor kan välja dessa yrken, men lärarna menade att flickor i högre utsträckning än pojkar är inställda på att flytta från kommunen i framtiden. Flickor har också högre meritvärden. Kanske finns det historiska orsaker till det. Det är inte så länge sedan man inte tyckte att flickor behövde fortsätta sin utbildning, men nu kan det satsas på flickorna i familjen.

Med utgångspunkt i forskningsrapporten *Att lyckas i skolan* (Öhrn & Holm 2014) kände lärarna igen att eleverna lär sig vad läraren vill ha och ställer in sig på det. Olika lärare vill ha olika saker, så eleverna ändrar sig vartefter. I matematik används ett system med färgerna grön, gul och röd som signalerar om man klarar sig själv eller har behov av hjälp. Läraren kan dock styra hur stödet ska fördelas och hjälpa någon som signalerar grönt om det verkar finnas behov av det. Men eleven kan bli sur, det var ju grönt!

Lärarna menade att det kan vara svårt för elever att läsa och förstå målen med utbildningen. De är svåra att tyda och eleverna blir stressade och frågar: "Får vi betyg på det här?" De lär sig helt enkelt vad lärarna tycker om. De kan också göra sig till martyrer, de tar ett steg tillbaka och vill inte svara: "Jag räckte inte upp handen!" Men som lärare kan man ha ett system där den vars namn som dras får svara. Och man kan anpassa sina frågor så att eleverna får känna att de lyckas.

Det finns en kultur att man inte ska plugga, man blir kallad "häst". Men elever kan vända på det: "Åh, du var

bäst!" – "Javisst, jag hade ju läst på." Alla blir glada av att lyckas. Men det finns en betygshets och en tendens att läsa för proven och sedan glömma.

Skolan ger läxhjälp en dag i veckan eftersom alla inte kan få det hemma. I Skolverkets material *Bygga svenska* används spindeldiagram för att betona framsteg. Det är ett sätt att visa vad man har lärt sig som kan användas även i andra sammanhang. Alla vägar måste dock inte vara raka, det är okej att det tar extra tid. Lärande är beroende av mognad, man kan få vänta på motivation och intresse. Då är det viktigt att ge bra alternativ för väntetiden. I ett projekt för att få killar att läsa ges exempel på en kille i fyran som först inte läste alls men som efter projektet läste flytande. Det är viktigt att fånga in pojkarna, att hitta saker som intresserar dem. Spel eller musik kan vara startpunkter och texter som inspirerats av historia, det behöver vi se mer av i undervisningen.

I en del klasser uppstår besvärliga samtalsklimat. Vid ett tillfälle tog lärarna hjälp av en socialpedagog för motiverande samtal varpå klassen blev helt annorlunda, eleverna fick en annan självkänsla. Behöver lärare kompetensutveckling för att leda samtal? I cirk-larna gavs exempel på lärarnas kompetenser och deras erfarenhet av hur man kan göra i ordinarie undervisning för att stödja elever att nå målen. Hur kan man uppmuntra elever att ta ansvar och betona att de äger sina liv? Lärarna hade idéer om nya arbetssätt, men man kan inte lägga hela ansvaret på dem. Även föräldrarna har stor betydelse, då det kan finnas en förväntan i familjen om att man till exempel ska ta över gården eller välja ett visst yrke.

Adobe Stock/WavebreakmediaMicro

I skolan är alla samlade under samma tak. Här ska starka och svaga, flickor och pojkar, skilda kulturella grupper samsas på lika villkor.

Att återerövra framtiden

Ett annat perspektiv på pilotprojektet *Du äger ditt liv* och samverkansforskning i form av forskningscirklar handlar om hur ungdomar i glesbygd ser på sin framtid och mer generellt vilka utvecklingsmöjligheter som finns i glesbygdskommuner med låg utbildningsnivå. I *Att återerövra framtiden* (Vallström, 2011), som var den andra texten som lästes i cirkeln, diskuteras ungdomars brist på motivation i ett perspektiv som handlar om strukturomvandling. Är landsbygdens framtid förutbestämd som tillbakagående eller finns det alternativ? Går det att skapa en ny anda? Hur ser berättelsen om en ny anda ut? Hur står problemberättelsen i relation till en berättelse om framgång? Vallströms utgångspunkt är ett projekt som liknar *Du äger ditt liv*, ett ”ungdomslyft” genomfört i den norrländska småstaden Söderhamn. Lärarna i Färgelanda inspirerades av bokens titel om att återerövra framtiden.

Ett projekt kan göra det tillåtet att ta upp obekväma frågor. Vilka möjligheter har ungdomar att välja om de ska stanna kvar eller flytta? Det finns en tendens att de som väljer att stanna kvar betraktas som förlorare. Är de ”platsbundna förlorare eller ortens hopp” (Beckman & Andersson 2017, s 20)? Signalerna i en landsbygdskommun kan vara motstridiga: ”allting drar på en och samma gång åt olika håll” (Vallström 2011, s 49). Det skapar en ovisshet som samtidigt är en möjlighet. I Dalslands glesbygdskommuner finns en stark önskan att fler ungdomar ska välja högskoleutbildning, vilket motsvaras av att sådana drömmar finns. Men många ungdomar drömmer om att ta över jordbruket eller arbeta i släktföretaget eller med skog, jakt och fiske i närmiljön. Ungdomslyftet i Söderhamn fann också mycket riktigt nycklar till nya samhällsfrågor och skapade hopp. Där kunde samspelet mellan personalen och ungdomsgrupperna övervinna misstron, skapade lärande möten och gav ungdomar tilltro till samhällets institutioner. För att skapa ytterligare tilltro till skolan arbetade man med ett ”drivkraftprojekt” för att uppmuntra elever att ta för sig och bli mer aktiva. En lärare sa inför det att många elever inte hade någon inre motivation: ”man sliter livet ur sig för att få eleverna engagerade” (Vallström 2011, s 60). Flera lärare uttryckte också en förtvivlan över att allt kom uppifrån och att varken de själva eller resurserna räckte till och intervjuer med lärare, rektor och områdeschef visade på en klyfta i synen på skolan. Dessa resonemang kändes igen av lärarna i Färgelanda när de beskrev sitt arbete med att möta elevernas behov och få dem att uppleva att de kan lyckas.

Vid en av cirkelträffarna inspirerades samtalet av tv-programmet *Idag om ett år* där poängen är att man måste anstränga sig för att uppnå resultat. Hur uppmuntrar vi våra elever att anstränga sig? En starkt motiverande faktor är en önskan om att bli godkänd när

man börjar närma sig grundskolans sista år (Sjöberg 2006). Sjöbergs arbete handlar om elever med matematiksvårigheter och ur det perspektivet kan man se årskurs 7-lärarnas deltagande i mattelyftet som en del i kommunens ambitioner att öka andelen gymnasiebehöriga elever.

I skolan är alla samlade under samma tak. Här ska starka och svaga, flickor och pojkar, skilda kulturella grupper samsas på lika villkor. Var och en ska få känna sig sedd. Skolan behöver utveckla goda sociala relationer och en demokratisk dialog: ”allt handlar om förhållningssätt – att lyssna på dem, vara bollplank” (Vallström 2011, s 75). Det kan skapa ett kreativt lärande och ett kollegialt arbete som kan bidra till fungerande arbetslag. Ett sådant förhållningssätt har skapat nya kontakter med samhället och till exempel praktik- och lärlingsplatser. När det fungerar som bäst gäller att: ”läraren får syn på eleven och eleven får syn på sig själv” (Vallström 2011, s 76). Det går att åstadkomma motivation och lärande. För att lyckas måste idéer förankras, översättas och omsättas i verkligheten med processer som är öppna för olika tolkningar. Det behövs en stötande ledning, ett gott socialt klimat och långsiktiga resurser för utvecklingsarbete på lång sikt. I Söderhamn har man tagit några steg på vägen mot en mer lyssnande hållning, mot att lära sig lyssna till de ungas bättre jag för att hitta lösningar i samråd. Ungdomsprojekten kan ha haft en vidgande och vitaliserande effekt som har bidragit till att frigöra elevernas drivkraft. Det går att bygga in motsvarande synsätt i ordinarie verksamhet.

Ungdomarnas framtidsdrömmar handlar om det vardagliga livet. Många drömmer om den mysiga staden, om att få bo kvar och få jobb och familj. Men att stanna kvar är varken enkelt eller självklart. Det sociala kapitalet är den största tillgången på en liten ort, något som måste utvecklas och tas tillvara. Här finns paralleller med Färgelanda: Låga skolresultat och bristande motivation. Ska ungdomar stanna eller flytta? Skolan är en stressad organisation med en hierarkisk uppbyggnad där förändringar kommer uppifrån. Vallström (2011) pekar på en förtroendeklyfta: lärarna känner sig överkörda av ledarna och inte uppskattade för sitt arbete medan ledarna uttrycker att de är på rätt väg.

Viktiga diskussioner

Även i Färgelanda finns en känsla av att det bestäms saker över huvudet: ”Inte ett projekt till!” och ”Vad är det vi ska göra i det här projektet?” Under träffarna i mars och april framkom en känsla av att inte riktigt vara i fas. Det är viktigt att diskutera övergången från årskurs 6 till årskurs 7. Vad ska de ha med sig? Vilken är den röda tråden? Projektet startar i sexan med uppföljning i sjuan. Men man behöver jobba under en längre period och göra tydligt vad som händer vid olika tid-

punkter. Och vara uppmärksam på när det behövs extra insatser. Man kan behöva visa att projektet egentligen börjar i fyran eller femman, då det blir skarpt läge när man ska välja språk. Rektorererna är olika intresserade, men tycker nog att det är bra med den ”dos” som arbetet med yrkesdrömmar ger i sexan. Det stimulerar en drivkraft, men sen släpper man det.

Vilka möjligheter såg då lärarna att stödja eleverna? En del elever tycks redan ha gett upp, ansåg de, de lever för rasterna: ”Vi kan ha håglösa 13-åringar.” Samtidigt kan de iaktta en ångest från sjuan: ”Hur ska det gå?” Men de är för få för att hinna stötta, ibland är det mycket bråk som måste hanteras. Emellanåt är det en aggressiv stämning varje morgon som de arbetar för att tona ner under hela dagen.

Om man ska lyckas lyfta detta behövs en samverkan i hela kommunen. Det är olika kulturer i de olika skolorna. Vi kan behöva implementera en gemensam hållning.

Projektet handlar om att tro på framtiden. Men till vardags tänker elever inte så långt. För dem handlar det om vad som ska hända i morgon. Skolans uppdrag är att stötta elever som inte kan få stöd hemifrån. Många föräldrar kan inte hjälpa till med läxor, därför erbjuds läxhjälp. Men man kan ändå engagera föräldrar, till exempel genom utvecklingssamtal med socialpedagog och studie- och yrkesvägledare. Det pågår också andra projekt, exempelvis har Fryshuset som arbetar för unga och deras chanser att växa och utvecklas varit på skolorna och träffat lärare och annan personal. Den socialpedagogiska verksamheten ska också förstärkas. Vilka gemensamma idéer finns om måluppfyllelse? Hur kan man resonera om att alla ska välja ett språk? Hur ser närmiljön ut? Vad händer på fritiden, vad händer hemma? Hur ska man göra föräldrarna delaktiga? En ömsesidig fråga kan vara bra. Från eleverna: Vad vill du att vi ska göra? Och från läraren: Vad vill ni ha av mig?

Min tolkning av denna fas är att det finns en ambivalens: samtidigt som det finns en kritik mot att projekt läggs på uppifrån efterlyses ett uppdrag. ”Vad är det vi ska göra?” Kanske är det synlighet för hela projektet som behövs. Eller en synlighet för och en tro på lärarnas kompetens, även inför lärarna själva. En gemensam hållning efterlystes: Sexor och sjuor har fått ta del av aktiviteter. Vad händer i åttan och nian?

I april, vid ett möte med kommunens ledningsgrupp för skolan, diskuterades hur *Du äger ditt liv* skulle få en fortsättning i skolans arbete. Vem ska göra det? Hur kan skolan och kommunen som helhet uppmuntra och stödja de drömmar som kommit fram i projektet? Hur kan man ta reda på om eleverna tänker annorlunda? Är det angeläget och möjligt att ta reda på? Får de stöd för ökad motivation? Hur stöder mentorerna arbetet?

Många elever har inte det stöd hemifrån som är bra att ha. Ledningen poängterade att det är skolans ansvar att ge dessa elever stöd, i skolan ska det finnas vuxna som kan hjälpa. Kommunen som helhet har låga meritvärden. Många elever kämpar för att få ett E. Vilket stöd behövs för att de ska lyfta från E? Det finns en risk att elever blir ”ihjälstressade”. Det behövs en tydlig långsiktighet i projektet som går utöver vad lärare kan göra i vardagsarbetet.

Avslutning maj 2018

Med inspiration från programmet *PK-mannen* i UR Play talade vi om identitet. Ett avsnitt handlar om en adopterad flicka med indiskt ursprung som alltid känt sig utanför och inte uppfattat sig som en del av gemenskapen. Gemenskapen bygger på hur man ser ut och boxen är ganska snäv. Kan man göra boxen större och utmana föreställningarna om hur man ska vara? Hur mycket måste man anpassa sig, sina kläder, sitt språk och sitt sätt att tala? Hur blir man delaktig? Flickan i programmet bodde i skärgården men vi flyttade över resonemanget till landsbygden generellt. Finns det en strukturell rasism mot landsbygden? Kan vi återta rätten, fördelen, önskan om att bo kvar?

Vi är ganska ”samma” i Färgelanda, men... det finns fattiga och rika.

I samhället pågår en diskussion om huruvida vi kan försörja oss själva om det skulle bli en livsmedelskris. Ändå bor människorna i Färgelanda mitt i ett jordbrukslandskap som ingen tycks vilja ta över. Det är svårt att leva på jordbruket, lyckan i att tjäna pengar hägrar. Men man blir inte lycklig av pengar. Vi pratade flera gånger om att även fotbollsproffs behöver kunna något mer än att spela boll. Ungdomarna ”tänker inte som vi”, det är svårt att nå fram. Man kan försöka med: ”tänk dig in i situationen att du inte ska gå i gymnasiet”. Det finns folkhögskola och introduktionsprogram. Det finns andra möjligheter, en kille med strulig skolgång jobbar nu med att utveckla appar. Åttorna har haft arbetslivstema och tagit reda på vilka utbildningar som leder till jobb. Och elever från lärlingsgymnasiet har varit på besök, då var eleverna aktiva med frågor och gymnasisterna väldigt aktiva med att ge goda råd. ”Peer support”, det vill säga stöd av äldre elever, är kanske en bra grej. Kanske behöver man mjukstarta de nya studierna så att man får känna på det lite: ”så här blir det i fyran”.

Återigen kom vi in på frågan om hur elevernas drömmar ser ut. Vilka arbetstillfällen finns det för dem som vill bli kvar? Vad kan göras för att stödja de verksamheter som finns i kommunen så att de ska finnas kvar – och kanske till och med utvecklas – och kunna

ta emot ungdomar som vill arbeta där? På kommuns hemsida finns ett näringslivsråd som skriver:

Målet med Näringslivsrådet är att skapa ”vilkänsla”, verka för ett positivt företagsklimat, tillväxt i kommunen och öka dialogen mellan näringslivet och kommunen. Öppenhet och lösningsfokus präglar rådets arbete.

Ungdomsjobb i vården har prövats, responsen är mest: ”Hur häftigt är det?” Läxhjälpen fungerar främst för dem som bor vid skolan, övriga ska åka med skolbussar. Det kan också vara så att föräldrarna tycker att läxhjälp är en bra idé när det tas upp på utvecklingssamtal, men så vill barnet inte.

Ett strukturellt problem är vikariebrist. Lärare får arbeta för dem som saknas, vilket gör att de inte hinner med allt de borde. Det är svårt att anställa vikarier. Den som får 1000 kronor mer i en annan kommun väljer den istället, vilket nästan knäcker befintlig personal. Det pratades om kvaliteten i verksamheten. När man anställer folk, ska de flytta hit eller pendla? Det finns inga lägenheter.

Samtal i förbifarten

Västrafiks busstider innebär att jag vid varje tillfälle kom 20 minuter innan forskningscirkelns starttid. Därmed fick jag tid att mingla vid den personalfika som då pågick. Mitt intryck är att *Du äger ditt liv*-projektet inte är särskilt känt, det är inget man går och tänker på.

När jag undrade om projektet påverkar lärarnas arbete var det vanliga svaret att de har sina kunskapsmål. Till sammans med det årskurs 7-lärarna sa om att de deltar i mattelyft och läslyft utgör det grunden till slutsatsen att sådan professionsutveckling är en viktig pusselbit i hur man kan arbeta för att öka elevers motivation och lärande. I centrum finns kunskapsmålen, vilket är en rimlig målsättning i en kommun med låga meritvärden.

Färgelandas berättelse

Samverkansforskningen avslutades i samband med skolstarten i augusti 2018. All personal fick ta del av den forskning som använts och hur vi resonerat i forskningscirkelarna. Vid detta tillfälle genomfördes gruppsamtal kring arbetet med att öka barnens skolresultat och framtidstro. I anteckningar från samtalen framträder Färgelanda som en liten kommun med låg utbildningsnivå och mycket jordbruk. Från början var det också ett traditionellt industrisamhälle. Media har en viktig roll i hur samhället framställs, där blir det lätt fokus på det negativa. I Färgelanda finns få arbetstillfällen för högt utbildade. De flesta pendlar till jobb i andra kommuner, men flera av lärarna pendlar från andra kommuner. Många elever väljer praktiska linjer i gymnasiet, de tar efter sina föräldrar och ”ärver” sitt yrke. Det finns en förväntan om att fortsätta familjens tradition och förväntningarna på att skaffa sig hög utbildning är låga. De som strävar efter högre utbildning och bättre jobb väljer att flytta till större orter. Men många vill bo kvar eller återvända efter sina studier

... professionsutveckling är en viktig pusselbit i hur man kan arbeta för att öka elevers motivation och lärande. I centrum finns kunskapsmålen, vilket är en rimlig målsättning i en kommun med låga meritvärden.

För att få den positiva bilden att framträda tydligare behöver skolan få stöd från alla delar av samhället och i förlängningen ökad status.

eller när de får barn. Då måste det finnas bostäder till rimliga kostnader. Huspriserna är låga och familjer kan köpa hus men det behövs lägenheter för både unga och äldre.

Kommunen behöver utvecklas på it-området och bygga upp en infrastruktur som ger möjlighet att pendla. Med bra löner ökar möjligheten att få kvalificerad arbetskraft. Färgelanda är ett trevligt samhälle, all service finns, alla känner alla på gott och ont, det är samma kompisar man träffar i många situationer. Det gynnar dem som är stabila och trygga men missgynnar dem med andra intressen och förmågor. Det blir begränsande för ungdomarna. Investeringar kan locka fler att stanna i eller flytta till Färgelanda. Centrum behöver bli mer levande, det räcker inte med skatepark och fritidsgård. Mycket bygger på frivilliga insatser. Föreningslivet har en stor roll på små orter och ger en form av umgänge även utanför sporten. Både vuxna och barn/unga deltar i hög utsträckning i de aktiviteter som bjuds.

Ur lärarnas samtal framträder en polariserad bild av Färgelanda som å ena sidan hoppplöst och trömlöst och å andra sidan en lugn och trygg ort med en bra och trygg skola där både barn och personal trivs. Det är naturligt att man vill lämna sin uppväxtmiljö och pröva något nytt. Och positivt om man vill flytta tillbaka! Den som börjar gymnasiet i en annan kommun får nya perspektiv på Färgelanda.

För att få den positiva bilden att framträda tydligare behöver skolan få stöd från alla delar av samhället och i förlängningen ökad status. Meritvärdena är på

väg upp, det händer positiva saker i skolan och i kommunen. Bygden måste tala gott om skolan och inte leta fel. Barn är olika och skolan måste kunna möta allas behov med anpassade lösningar. Skolan behöver arbeta för att engagera eleverna och se till att de förstår att de behöver utbildning. Föräldrarna kan engageras för att kunna stötta i motiverandet. Man måste utveckla en kunskapssyn och syn på skolan som innebär att barn och unga vågar visa att de kan och är duktiga utan att bli betraktade som nördar. Kunskap ska vara coolt så att man inte behöver skämmas för att man kan något. En röd tråd kan behöva synliggöras genom alla stadier i grundskolan, kanske genom ett gemensamt fikarum där alla personalgrupper och lärare från olika stadier sitter tillsammans. Det är ett gemensamt ansvar.

Arbetet med att utveckla tankarna i projektet *Du äger ditt liv* kan börja med att eleverna tillfrågas om vilka yrkes- och framtidsdrömmar de har. Genom att ta fram fakta, bjuda in företrädare för olika yrken och arbeta vidare så att eleverna uppmuntras ser de att vi bryr oss om deras tankar och drömmar. Det kan visa sig i studie- och yrkesvalsplanen genom såväl reflektioner kring sig själv och omgivningen som åtgärder redan i tidig ålder samt senare yrkesval och drömmar. Man kan också bjuda in elever från många olika gymnasieprogram, till exempel naturbruk, marinbiologi och idrottsgymnasium, som kan berätta hur utbildningen är.

I samtalen väcktes många frågor. Hur kan man uppmuntra den som drömmer men kanske har svårigheter? Finns det sådan hjälp? Kan vi bli bättre på att erbjuda

mer hjälp utanför skoltid, på ett positivt sätt utan att skada självkänslan eller lusten att lära? Utbildning och godkända gymnasiebetyg behövs för "alla" jobb och alla samhällsfunktioner är viktiga. Ibland är det svårt att ställa rimliga krav, det är ett högt tempo. Det kanske behövs mer praktiskt arbete för att åstadkomma lärande. Kan vi bli bättre på att samverka med föräldrar med utgångspunkt i att de tror på sina barn? För barn som är socialt utsatta kan skolan göra en stor skillnad. Stimulerande fritidsaktiviteter kan vara värdefulla för att unga ska hitta saker de är bra på och lära sig att ta ansvar.

Åter till forskningsfrågorna

Idén med detta samverkansforskningsprojekt är att personalen skulle tolka ungdomars tankar om framtiden och hur skolans och kommunens stöd kan förbättras för att öka elevers motivation och framtidstro. Att formulera gemensamma forskningsfrågor kräver tid, i litteratur om samverkansforskning sägs att det gärna får ta ett halvår (Nilsson & Sorbring 2019). Vi hade inte den tiden och därför använder jag de preliminära frågeställningarna från projektplanen.

Cirkelsamtalen visar att lärare gör "rätt" saker, de bemöter elevers frågor och svårigheter på ett sätt som bidrar till att eleverna kan nå målen. Frågan om framtiden är alltid närvarande och man kan väva in framtids- och yrkestankar i det mesta av det ordina-

rie skolarbetet. Men ofta överskuggas tankarna på en avlägsen framtid av det mera näraliggande: Vad ska vi göra i morgon? Kommer det här på provet? Det finns en viss skepsis mot idén att uppmuntra till att ständigt tänka instrumentellt och strategiskt. Hur mycket ska man trigga elevers ambitioner? Lärarna är också hårt upptagna av att få vardagen att fungera med alla de krav som ställs på lärare idag. De hinner inte genomföra de idéer de har om att utveckla verksamheten.

De mer generella frågeställningarna om ungdomar i glesbygd berördes i de intervjuer som gjordes i pilotprojektet och i forskningscirkelarna fortsatte samtalen. Alla elever har drömmar om framtiden. Många är kopplade till skolan men också till fritid och sociala nätverk. De har många kopplingar till orten. Lärarna blir delaktiga i elevernas vardagsverklighet, med drömmar om att bli fotbollsproffs och önskningar om att klara nästa prov. Kommunens utvecklingsmöjligheter, eller kanske snarare utvecklingsbehov, är centralt i lärarnas samtal i samband med skolstarten i augusti 2018. Det handlar om samtal som behöver föras på samhälls nivå: Vad kan göras för att stödja ungdomars motivation och tro på en framtid med utbildning och arbete? Det handlar också om att öka intresset för högre utbildning och att se möjligheter att kunna bo kvar och arbeta i Färgelanda. Ungdomarna har realistiska och relevanta drömmar. Det är upp till skola och kommun att understödja deras ambitioner och ansträngningar.

Det ställs höga krav på lärares kompetens och förhållningsätt. [...] Vilket stöd får lärare för att utveckla sitt ledarskap och lärarskap?

DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Eleverna värdesätter ”bra och engagerade lärare” som man kan lita på och som kan skapa relationer och förklara så att man förstår. I *Forskning för klassrummet* (Minten & Kornhall 2013) ges en modell för professionellt lärande:

Kärnfrågan är – Vad måste vi lära oss för att våra elever ska nå målpuppfyllelse? – Därefter vidtar kompetensutvecklingen som ska leda fram till förändrade arbetssätt i klassrummet som ger eleverna nya lärandeerfarenheter (Timperley 2011 i Minten & Kornhall 2013, s 28).

I Färgelanda pågår flera aktiviteter för ökad kompetens, till exempel lärarlyft av olika slag. Kanske är det svaret på hur eleverna ska nå målpuppfyllelse och få nya lärandeupplevelser. Såväl elevernas svar som skolforskning pekar på behovet av att skolan också ska vara en fungerande social arena. I cirklarna gavs exempel på hur man tagit hjälp av en socialpedagog i en klass med besvärligt samtalsklimat och klassen blev helt annorlunda. Den socialpedagogiska kompetensen i kommunen har utökats med flera socialpedagoger. Kanske behöver lärare ökad kompetens på detta område.

Samhällsandan kan sägas stressa fram ”ångest”, psykisk ohälsa och betygshets. Det finns krav på att hela tiden få mer, nå nya mål och uppleva nya saker. Det är inbyggt i den ”entreprenörsanda” som präglar läroplanen (Vallström 2011), vilken ställer höga krav med bedömning och uppsatta mål att nå redan från starten. Betygssystemet stänger dörren om du har IG. Förr var en 1:a ändå ett betyg. Du är en loser om du blir kvar i Färgelanda. För bara någon generation sedan var det möjligt för ungdomar som inte varit så studiemotiverade under skolåren att klara sig hyggligt i arbetslivet. Men tiderna har förändrats och unga kvinnor och män utan fullständiga gymnasiebetyg är överrepresenterade i ungdomsarbetslöshetsstatistiken liksom unga män med arbetarbakgrund (Beckman & Andersson 2017, s 22). Skolpolitiken präglas av en test- och bedömningsdiskurs där elever görs ansvariga för att förstå diskursens innebörd och för sina resultat. Det är en skolpolitik som är pålagd uppifrån i en internationell betygstävling där eleverna inte är tillfrågade (Pérez Prieto & Löfgren 2017). Det är sällsynt att barns

perspektiv efterfrågas men i forskningsrapporten *Att ständigt bli bedömd* (Pérez Prieto & Löfgren 2017) är 12-åringars berättelser om betyg och bedömning i fokus. De som har fått låga betyg ser pessimistiskt på sina möjligheter att förändra dem. Elever har svårt att förstå de komplexa bedömningssystemen och kan uppleva betygen som orättvisa. Många elever lägger mycket tid och energi på att lära sig hur bedömningssystemen fungerar.

Det ställs höga krav på lärares kompetens och förhållningssätt. Om ribban ska vara på rätt nivå för alla innebär det olika ribbor. Vilket stöd får lärare för att utveckla sitt ledarskap och lärarskap (Granström 2012)? Hur förs dialogerna mellan klasslärare, ämneslärare och elevhälsa? Granström gör ett fyrfältschema över lärarskap och ledarskap. Ytterligheterna är *hålligångaren* och *fackspecialisten* som är bra på antingen ledarskap eller ämnet. Det värsta är *katastrofen* som inte klarar någondera och det bästa är *idealläraren* som klarar båda aspekterna (Granström 2012, s 34). Lärares ledarskap handlar om förmågan att hantera grupprocesser och knyta an till elever. Skolan är starkt präglad av samhällssystemet och speglar den kultur och de värderingar som råder. Såväl läroplan som samhällsyn betonar entreprenörskap och individuell framgång, vilket *Du äger ditt liv* faktiskt kan sägas vara ett uttryck för. Samtidigt betonar läroplanen den kunskapsyn som till viss del är förhärskande i svensk skola, nämligen lärande i gemenskap och att lära med och av varandra. Det stöder ungdomarnas utsagor om skolan som kunskapsarena och social arena, om betydelsen av läraren och pedagogiken samt om skolan och framtida liv:

För en lärare som kan hitta var och ens kunskapsribba och relaterar skolan till livet, framtiden, yrkeslivet och till ens intressen och relationer i övrigt, ska ses i ljuset av en potentiellt ökad motivationsgrad och ungdomar och lärare som utvecklar fruktbara samarbeten och kanske kan ge fler elever svar på frågan, varför ska jag lära mig detta och hur ska jag lära mig detta, i alla fall om vi får tro ungdomarna själva (Erlandsson m fl 2017, s 54).

Personalen i Färgelanda stödjer tydligt ungdomarna att tro på framtiden. Men de efterlyser stöd från hela kommunen genom samverkan och en tro på att det finns en framtid i glesbygden. Ungdomarnas yrkesdrömmar är realistiska och välbehövliga i glesbygden, men många drömmar förutsätter högre utbildning på annan ort. Hur ser kommunens beredskap ut för att få dem – eller andra med motsvarande utbildning – tillbaka? Finns det bostäder och kommunikationer? Räcker det sociala kapitalet för att de egna ska vilja flytta tillbaka och nya medarbetare ska vilja flytta dit? Flera drömmar handlar om sådant som kan förverkligas i glesbygd: att arbeta med skog, jakt och fiske eller jordbruk. Och vardagsnära, nödvändiga och tydliga yrken som busschaufför och snickare.

Vilket stöd behöver lärare för att orka utveckla ett professionellt lärarskap? Minten och Kornhall (2013) är skolforskare och Vallström (2011) är etnolog och samhällsforskare. De menar samstämmigt att man inom skolan och i samhället behöver dra åt samma håll. Det stämmer överens med lärarnas erfarenheter av att skolan behöver en framtidstro och stöd på olika sätt från det omgivande samhället. Det finns en motsättning som Vallström (2011) pekar på i kritiken mot att projekt bestäms över huvudet på till exempel lärare då det samtidigt uttrycks ovilja eller motstånd mot att välja sin egen professionella väg och hur man kan göra för att ta sig an utmaningen att öka elevers motivation. Granström (2012) pekar på att varje skolsystem har sitt ideologiska budskap. Lärare behöver träning

i att avslöja det ideologiska budskapet och få tillgång till förklaringsmodeller. Till viss del har vi gjort detta i forskningscirkulärens. Både den lästa litteraturen och samtalen har gett möjlighet att upptäcka vad grundhållningen innebär och sätta in sitt eget och barnens agerande i den övergripande hållning som styr skolan.

En berättelse om framtidstro

Ett fungerande samhälle med gott socialt kapital och en god lokal arbetsmarknad är viktigt både för barnen och för hela samhället. Vilka möjligheter finns att stanna kvar och antingen jobba på orten eller pendla? Ligger Färgelanda mitt ute i ingenstans eller är det ett strategiskt läge i triangeln Trollhättan, Uddevalla, Lysekil? Eller Oslo, Karlstad, Göteborg! I *Du äger ditt liv* är lösningen att uppmuntra fler till att göra aktiva val och bli medvetna om att det finns möjligheter. Hur gör man det? Svaren från både forskning och forskningscirkulärens talar för att ett bra socialt klimat och pedagogisk utveckling är grundläggande för framtidstro och bra skolresultat. Och därutöver ett bra samhällsklimat och positivt intresse för det som händer i skolan. Enligt Dahlberg m fl (2014) måste vi se barnen som möjligheter, se ”det rika barnet”. Ungdomarna har drömmar och framtidstro, de olika projekten tillsammans med skolans satsning på pedagogisk utveckling och Färgelandas utveckling är det som ger hopp för framtiden och kan utgöra kärnan i landsbygdens utveckling.

REFERENSER

- Antonovsky, A.** (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Beckman, A & Andersson, Å.** (2017). *Jag skulle så jätte, jätte, jättegärna vilja ha ett fast jobb att gå till”: om att vara ung och arbetslös i Västervik*. Trollhättan: Högskolan Väst.
- Dahlberg, G., Moss, P. & Pence, A.** (2014). *Från kvalitet till meningsskapande. Postmoderna perspektiv – exemplet förskolan*. Stockholm: Liber.
- Dewey, J.** (1916/1997). *Demokrati och utbildning*. Göteborg: Daidalos.
- Erlandsson, H., Lindström, M. & Svensson, E.** (2017). *Du äger ditt liv – vad vill du med ditt liv? Ungdomars berättelser om livet, skolan och framtiden!* Färgelanda: Fyrbodals kommunalförbund, Hälsökällan & Färgelanda kommun.
- Folkhälsomyndigheten** (2016). *Skolprestationer, skolstress och psykisk ohälsa bland tonåringar*. www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/23029/skolprestationer-skolstress-psykisk-ohalsa-tonaringar-16003-webb.pdf
- Granström, K.** (2012). Tre aspekter på lärares ledarskap i klassrummet. I G. Berg, F. Sundh, & C. Wede (red.). *Läraren som ledare – i och utanför klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.
- Henriksson, G.** (2016). *Att motverka skolmisslyckanden. Konsten att ha två tankar i huvudet samtidigt*. Rapport 2016:9. Koncernavdelning data och analys, enheten samhällsanalys, Västra Götalandsregionen.
- Minten, E. & Kornhall, P.** (2013). *Forskning för klassrummet. Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken*. Stockholm: Skolverket.
- Nilsson, L. & Sorbring, E.** (2019). *Samverkansforskning – att främja barns och ungas välfärd*. Stockholm: Liber.
- Pérez Prieto, H. & Löfgren, H.** (2017). *Att ständigt bli bedömd – elevers berättelser om betyg och nationella prov*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, B. & Persson, E.** (2016). *Inkludering och socialt kapital i skolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, S.** (2012). *Forskningscirklar: kunskapsutveckling för förskola, skola och högskola*. Malmö: Malmö Högskola.
- Sjöberg, G.** (2006). *Om det inte är dyskalkyli – vad är det då? En multimetodstudie av eleven i matematikproblem ur ett longitudinellt perspektiv*. Avhandling. Umeå: Umeå universitet.
- SKL** (Sveriges kommuner och landsting) (2013). *Vänd från- varo till närvaro. Guide till systematiskt skolnärvaroarbeta i kommuner*. <http://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7164-947-8.pdf>
- Skolverket** (2017). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, reviderad 2017*. Stockholm: Skolverket.
- Vallström, M.** (2011). *Att återerövra framtiden*. Lund: Nordic Academic Press.
- Wede, C.** (2012). *Elevanalysmodellen – analys av elevers lärande och utveckling*. I G. Berg, F. Sundh & C. Wede (red.). *Läraren som ledare – i och utanför klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.
- Öhrn E. & Holm A.-S.** (red.) (2014). *Att lyckas i skolan. Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker*. Göteborg: Göteborgs universitet.

Barn- och ungdomsvetenskapliga forskningsmiljön på Högskolan Väst arbetar strategiskt med forskningssamverkan med externa regionala aktörer och verksamheter som har fokus på barn, ungdomar och unga vuxna. Målet för forskningsmiljön är att sprida kunskap om barns och ungdomars livsvillkor och därmed stärka ungas ställning i samhället. Forsknings-samverkan med externa verksamheter är ett av de sätt som miljön arbetar på för att nå detta mål. Samarbetet sker i form av en samverkansmodell som avser att skapa goda förutsättningar för både forskningen och den externa samverkansparten. Samverkansmodellen utgår från en dialog mellan forskare och samverkanspart där parterna tillsammans utarbetar och formulerar undersökningsområde och forskningsfrågor.

Lena Nilsson, Högskolan Väst
lena.a.nilsson@hv.se

**Mathias Zannakis, Högskolan Väst,
Centrum för hållbar utveckling**
mathias.zannakis@hv.se

**Färgelanda
kommun**

Helena Kronberg, Färgelanda kommun
helena.kronberg@fargelanda.se

Fredrik Löfgren, Länsförsäkringar
fredrik.lofgren2@lansforsakringar.se

Kerstin Häregård, Länsförsäkringar
kerstin.haregard@lansforsakringar.se